

ΠΑΣΧΑ ΣΤΗ ΣΤΡΟΥΜΜΙΤΖΑ

[Νικηφόρος Γρηγοράς, Επιστολές 12*]

Του Φάνη I. Κακριδή

ΕΟΛΟΓΟΣ, φιλόσοφος, ρήτορας, ιστορικός, μαθηματικός, αυτρονόμος και πολιτικός, ο Νικηφόρος Γρηγοράς έζησε το 140 μ.Χ. αιώνα και μας άφησε ένα πλήθος έργα, τα περιουσότερα ανεκδότα. Βυθισμένος στη δυζαντινή λογιοσύνη (και τις ησυχαστικές έριδες), θαυμαστής των Πλουτάρχων και των Λουκιανών, αυτός ο όψιμος απικυστής γράφει σε υψός βαριοφροτιώμενό με ρητορικά στολίδια, με κοινούς τόπους και υπερβολές – βαρετό εις το έπακρο! Το κομμάτι που παρουσιάζουμε αποτελεί εξαιρέση: το έγραψε ως επιστολή στο φίλο του Ανδρόνικο Ζαρίδη, που ήταν λόγιος και μαθητής του Μάξιμου Πλανούδη, για να τον δημητρεί μια ταξιδιωτική του περιπέτεια. Ο Γρηγοράς είχε οριστεί επικεφαλής κάποιας προεδρίας προς τους Τοιδαλλούς, όπως καμάρα φορά ονόμαζαν οι (Αρχαίοι και) Βυζαντινοί τους Νοτιοαλάδονς. Από τη Βασιλεύουσα είχαν φτάσει στην Αμφίπολη, κοντά στο Στρυμόνα, διανυκτέρευσαν, και το άλλο πρωί προχωρήσαν να περάσουν το ποτάμι.

Ο Στρυμόνας ξεκινά από πλούσιες πηγές κι έχει βαθιές ρυμπήχτρες. Λοιπόν, για να τον περάσουμε με ένα μικρό βαράκι, ένας-ένας, δυο-δυο, καμάρα φορά και τρεις, με τα υποζύγια, ξδέψαμε μεγάλο μέρος της ημέρας γιατί ο αριθμός μας είχε φτάσει τις εφτά δεκάδες, μαζί με τα ζώα δυο φορές! – κι ο ήλιος είχε ξεπεράσει το μεσημέρινό και προχωρούσε να δύσει στον επερινό ορίζοντα. Και εών έπερε να κάνουμε σταθμό να καταλύσουμε κάποιαν εκείδια, εμείς λαθέψαμε και προχωρήσαμε κι άλλο, με την ελπίδα ότι σύγουρα δε θα χρειάζανταν να πρεπειούμε δεκαπέντε στάδια (=2,5 χλμ.) και γρήγορα θα συναντούσαμε ικανοποιητικά καταλύματα. Αυτές οι ελπίδες μας δεν είχαν καλή τύχη, γιατί πρόσφατα κάποιες αλλεπάλληλες ληστορικές επιδρομές είχαν κάνει τον τόπο εκείνο, από τη μα μέρα στην άλλη, έρημο και αυστηραστό. Περιφερόμαστε σαν τύποτα νομάδες, έχοντας κρεμαστεί την τύχη μας στο Θεό και σε αφανέρωτες ελπίδες. Κοντά σ' άλλα είχε και νυχτώσει, «ως πήρε ο γήλιος και βασίλεψε κι ιστικώσαν όλοι οι δρόμοι» (Οδύσσεια, β 388) – και δε φαινόταν το φεγγάρι... Έτσι λοιπόν πορευόμαστε μες στο πυκνό σκοτάδι, όπως συμβαίνει, λένε, σε όσους κατεβαίνουν στον Άδη από το Ταίναρο, ή στα υπόγεια μαντεία του Τροφώνιου (στη Βουιάτια). Κοντά στην ασέληνη νύχτα είλαμε, βλέπεις, και το σύσκιο από τα γήρωα μας υψώματα: οι κορυφές τους μας έκρυψαν την όψη του ουρανού, τόσο που να μην μπροστήμε σύντομα κατώτας τ' αστρα, όπως λεν, να καθοδίσουμε με ακρίβεια κείνη την άτυχη πορεία μας. Ωστόσο «εμένα έγινες βαβιά η καρδιά στα στήθη» (δ 481), γιατί είχα μπροστά μου «δύσκολο δρόμο και μακρύ» (δ 393). Είλαμε πέσει σε ένα πυκνό κι ανώμαλο θαυμιότοπο που είχε κάθε τόσο λόφους πολλούς και φαράγγια. Ούτε ποτέ το λογαριάζαμε πια πως τα παπούτσια κι οι χλαμύδες μας κουρεύεις ονταντόντας σ' αγκάθια, αλλά έφτασε να φοβόμαστε και για τα ίδια μας τα μάτια, έτσι πολλά κι αλλεπάλληλα που πέφταν με εχθρικές διαθέσεις στα πρόσωπά μας τ' ακόρκαλα από τα πουνηνάρια. Παρατήσαμε λοιπόν τα γκέμα και τα κατιόστρια, που με αντά οδηγούσαμε τα ίλιο, και προσυλάγαμε με τα χέρια τα πρόσωπά μας. Στο υπηρετικό προσωπικό που ακολούθουσε, χωρίς να πολυλογαρίζει τους φόδον μας, ήταν μερικοί που τραγουδούσαν λυτητέρα τραγούδια, «δόξες ηρώων που δεν έδεουμε: τη φήμη μόνο ακούμε» (Πιάδα, δ 486). Τα φαράγγια και τα κοιλάδα στα γήρωα βουνά έπαιρναν τη φωνή και σαν να ήταν ζωντανά τη διατηρούσαν

κάποια αστέρια πάνω απ' το κεφάλι μας, και να που ακούστηκαν από μακριά γανγρισματα σκυλιών, σαντάχανα μας προσκαλούσαν και να μας έδειχναν πως η πολιτεία τους ήταν πολύνθρωπη και μπροστήσε να φύλαξησε τα λαταρωμένους ανθρώπους, όχι δέδαια απόλυτα ικανοποιητικά, αλλά και χωρίς μεγάλες ελλείψεις. Εκεί λοιπόν σκορπίσαμε με βάση, άλλος εδώ άλλος εκεί, στα πανδοχεία, σαν να είχαμε δρεθεί σ' ένα οποιοδήποτε λιμάνι μετά από τρικυμία και νανάγιο. Λένε πως κάθε φωνή του πεινασμένου του φαίνεται γλυκό, αλλά κι εμάς κείνη την ώρα, και μόνο να κυλιόμαστε στις στάχτες μας φαινόταν ευχάριστο και φιλάνθρωπο.

Την επομένη περιπτώσαμε όλη μέρα και φτάσαμε σε μια μικρή πολιτεία, για να το πούμε έτοι, πάνω από τα σύννεφα, που οι ντόπιοι την έλεγαν Στρούμπιτζα⁽¹⁾, απομονωμένη σ' ένα θεόρατο και τόσο απότομο βουνό, ώστε οι άνθρωποι που καθόνταν στις επάλξεις, δύταν τους έβλεπαν απ' την πεδιάδα κάτω, να μοιάζουν με πουλιά. Εδώ γιορτάσαμε και το Αγιο Πάσχα, με κάποια δυσφορία, όχι δυτική συνήθεια από παλιά, αλλά το γιορτάσαμε. Για τους κατοίκους είναι, βλέπεις, παραμύθι εκεί η δύλη μόρφωση και ο ρυθμός και η μελανδική μούσα της ιερής υμνωδίας – άνθρωποι που οι περισσότεροι μιλούν βάρδαρη γλώσσα και τα ηθη τους ταιωμάζουν μία χαρά με τη σκαλάνη (που δουλεύουν). Πέρα από τη μιξοδάρβηση τη γλώσσα, δεν ήταν και το τραγούδι τους αρμονικό (...), αλλά αγροίκο και βούνισσο, δικαίως θα τραγουδούσαν τα τσουμπανόπουλα οδηγώντας το κοπάδι στις ράχες και στις ρεματίές, «την άνοιξη, καθώς ξεκίνισε στους αρμεγούς το γαλά» (Β 471).

Εκεί περάσαμε την ημέρα μας αποδίδοντας στη γιορτή αυτά που της ταιριάζουν και στον εαντό μας κομμάτι άνεση και απραξία. Σκύδοντας πάνω από τα τείχη, σαν από σύννεφα, προς την πεδιάδα, κοιτούσαμε όλα όσα επικράτησε να γίνονται στα πανηγύρια και λόγης-λογής χωρίς αντιρών στην πρώτη νιότη ή και νεδέτων. Αυτό μας πρόσφερε το πανηγύρι εκείνο, αντί για άλλη χαρά και καλοπέραση, (βέαμα) πολύ πιο ευχαριστικό παφά στους Αθηναίους και τους Σπαρτιάτες, όταν ερχόταν ο καιρός να γιορτάσουν μπροστά στην πόλη ο πρώτος τα Διάστια, οι άλλοι αυτά που λένε Υακίνθια, για να είναι η χαρά μας μεγαλύτερη από τη δική τους, είλαμε με το μέρος μας την ευεσθέντα κι ακόμα πως δρεθήκαμε ψηλά μες στα βουνά, έξω από τον τόπο μας, μακριά από τους δικούς μας, κι είλαμε δρεις έναν τόπο σαν νησί στο μεγάλο πέλαγος. Τότε η χαρά, όπουα κι αν είναι, φαίνεται πολύ μεγαλύτερη από όση είναι στην πραγματικότητα.

Από κει, σε τρεις μέρες φτάσαμε στα Σκόπια...

Δ ΥΣΚΟΛΑ από μετάφραση τα σχόλια άσμας από την προσέξουμε τη «βαλκανική» απόσφαρα με τους χορούς και τα τραγούδια της – ιδιαίτερα εκείνα τα λυτητέρα τα «λυτητέρα... δόξες ηρώων» που τραγουδούσαν απλοί άνθρωποι, η συνοδεία του Γρηγορά, το 1325/6: παραλογές, ή μήπως γήρασα «ηρωικά» σαν τα Αχριτικά, που είχαν προηγηθεί, και σαν τα Κλέφτικα που θα ακολουθούσαν;

Σημειώσεις

* Χρησιμοποιούμε την παλαιότερη έκδοση του R. Guilland (BL, Παρίσι 1927), γιατί η νεότερη του P.A.M. Leone (Μιλάνο 1982/3) μας στάθηκε απρόσιτη.

(1) Η αρχαία Καλλίπολη (:), δυζαντινή Τιβεριούπολη και αργότερα Στρούμπιτζα ή Στράμπιτσα, από τον ομώνυμο παραπόταμο του Στρυμόνα. Η παραλαγή Στρώμνιτσα είναι νεότερη.